

### บทที่ 3

## อาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดีย

### อาณาจักรฟูนัน (Funan)

เป็นชื่อที่จีนเป็นผู้เรียกมีความหมายว่าพนมหรือภูเขาจากจารึกของฟูนันเอง ซึ่งหลักฐานจากจีนได้จารึกว่าอาณาจักรฟูนันตั้งอยู่ในบริเวณประเทศเขมร ในปัจจุบัน ในระยะคริสตวรรษที่ 1 โดยกล่าวว่าผู้ก่อตั้งคือพราหมณ์ชาวอินเดียชื่อโกณฑัญญะ (Kou-tinya) จีนเรียก Hun-tien<sup>1</sup> ได้มาถึงอาณาจักรฟูนันจากทางใต้โดยทางทะเล และมาแต่งงานกับผู้ปกครองหญิงพื้นเมืองของที่นี่ชื่อฉางพญาگانมะพร้าว (Willow-Leaf) ด้วยการทำสงครามได้ชัยชนะพระนาง

จารึกของจีนได้กล่าวต่อไปว่าฟูนันได้ส่งบรรณาการไปจีนหลายครั้ง อาณาจักรฟูนันเป็นศูนย์กลางของอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้ขยายอิทธิพลออกไปทางใต้ของเวียดนามเคลื่อนเข้าสู่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงค่อยๆ ขยายเข้าบริเวณเขมรในปัจจุบันตอนกลางของเวียดนาม บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลงไปในคาบสมุทรมลายู ในระยะ ค.ศ. 500 ฟูนันก็เจริญสูงสุดมีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในคาบสมุทรอินโดจีน

หลักฐานของจีนกล่าวถึงอาณาจักรฟูนันว่าราว ค.ศ. 400<sup>2</sup> พราหมณ์โกณฑัญญะได้มาถึงในอาณาจักรฟูนันและได้มาปกครองที่นี่ โกณฑัญญะนี้มาจากดินแดนที่จีนเรียกว่า P'an P'an อยู่ทางใต้ของเวียดนามในบริเวณอ่าวไทย ซึ่งพวกพราหมณ์อินเดียได้มามีอิทธิพลในราชสำนักของผู้ปกครองที่นี่ ซึ่งพวกพราหมณ์เหล่านี้ได้นำเอาการนับถือพระศิวะในลัทธิฮินดู เข้ามาในราชสำนักด้วยและสันนิษฐานว่าลัทธิไศวนิกายได้เข้ามาในฟูนันราวคริสต์ศตวรรษที่ 5 รวมทั้งศาสนาพุทธก็ได้เข้ามามีอิทธิพลในฟูนันราวคริสต์ศตวรรษที่ 5-6

ความเจริญของอาณาจักรฟูนัน อาณาจักรฟูนันได้เจริญรุ่งเรืองในระยศตวรรษที่ 5 และได้ถ่ายทอดความเชื่อถือเกี่ยวกับการนับถือภูเขว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และผู้ปกครองนั้นอยู่ในฐานะเจ้าแห่งภูเขา (Kings of the Mountains) ให้กับพวกในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ความเชื่ออันนี้ฟูนันรับมาจากอินเดียเรื่องเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาลคั้งนั้นผู้ปกครองของฟูนันและผู้ปกครองอาณาจักรอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีการจ้างพรหมณ์ไว้ในราชสำนักในฐานะที่พรหมณ์เป็นผู้รู้ความเป็นไปของสุริยจักรวาลเป็นผู้ที่สามารถตั้งศูนย์กลางของจักรวาล (สัญลักษณ์ของจักรวาลคือภูเขา) และประกอบพิธีกรรมการสถาปนาภษัตริย์ให้อยู่ในฐานะเทวดาผู้สิงสถิตอยู่บนยอดเขาทำให้ฐานะของภษัตริย์มีความมั่นคงทางการเมืองเพิ่มขึ้น พวกเขมรใช้คำว่าพนม (Phnom) นำหน้าชื่อของเมืองหลวง

นิยายปรัมปราของฟูนันได้กล่าวถึง<sup>3</sup> การอภิเษกสมรสของพรหมณ์โกณธัญญะกับเจ้าหญิงพื้นเมืองที่เป็นราชธิดาของพญานาค 9 เศียร ซึ่งเป็นเทพเจ้าของพื้นดินและพื้นน้ำนำสังเกตว่าคล้ายคลึงกับนิยายของอินเดียภาคใต้ซึ่งสันนิษฐานว่าพวกพ่อค้าอินเดียทางใต้ได้นำเข้ามาในอาณาจักรฟูนันประเพณีการนับถือพญานาคนี้ในนิยายปรัมปราของเขมรก็ได้กล่าวไว้เช่นกันเกี่ยวกับการอภิเษกสมรสของพรหมณ์โกณธัญญะกับพระนางโซมะ (Soma) ธิดาของพญานาค

การนับถือพญานาคนี้มีใช้จะมีแต่ในฟูนันและเขมร บรรดาอาณาจักรอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เช่นกัน เนื่องจากพญานาคเป็นสัญลักษณ์ที่ส่งเสริมอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดาของผู้ปกครองในฐานะที่เป็นเจ้าของแผ่นดิน ลักษณะความเชื่อนี้เข้ากันได้ดีกับความเชื่อของคนพื้นเมืองในเรื่องอำนาจที่จะประทานความอุดมสมบูรณ์<sup>4</sup> และเหมาะสม กับลักษณะการเข้าครอบครองดินแดนของชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือการอ้างสิทธิ์ว่าชาติตนเป็นผู้ที่เข้าครอบครองดินแดนก่อนนอกจากนั้นการค้ากับอินเดียทำให้ฟูนันรับเอาการนับถือศิวลึงค์การนับถือพุทธศาสนาเข้ามา

อีกอันหนึ่งคือการใช้ภาษาสันสกฤตและการนับถือพุทธศาสนาฟูนันอาจจะได้มาจากพวกมอญซึ่งได้ครอบครองบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนชาติอื่น มอญเป็นชาติที่บุกเบิกทางด้านอารยธรรมอินเดียก่อนชาติอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยกเว้นอันนัม

สภาพสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของฟูนัน จากหลักฐานของจีน มีการแบ่ง  
ชนชั้นของสังคมพวกชนชั้นสูงเป็นพวกมาลาโยโพลีเนเซียน<sup>5</sup> ส่วนพวกชนพื้นเมืองของ  
ฟูนันจีนบอกว่าหน้าตาแก่เถื่อน ตัวเล็ก ผิวดำ ผมหยิก สันนิษฐานว่าจะเป็นพวกนิกริโต  
(Nigrito) และเมลานเนเซียน (Melanesian) มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ซื่อสัตย์ไม่ลักเล็ก  
ขโมยน้อย การสร้างบ้านเรือนประชาชนธรรมดาสร้างบ้านแบบใต้ถุนสูงสร้างด้วยอิฐฉาบ  
ปูนสำหรับสถานที่ราชการ มีการสร้างกำแพงอิฐฉาบปูนรอบเมืองหลวง การเกษตรกรรม  
ที่เป็นหลักคือ ข้าว ฝ้าย และธัญ และกีฬาสำคัญคือ ชนไก่ และชนหมู

ในระยะปลายศตวรรษที่ 4 ต้นศตวรรษที่ 5 ฟูนันมีความเจริญทางอารยธรรม  
มากที่สุดผู้ปกครองของฟูนันมีรายได้มากจากการค้าทางเรือ ฟูนันมีการติดต่อค้าขายกับ  
ต่างประเทศมากสินค้าของฟูนันคือสินค้าพื้นเมือง จีนกล่าวว่าฟูนันมีฝีมือทางแกะสลักไม้  
ทำเครื่องทองรูปพรรณได้สวยงามมาก ฟูนันมีการส่งทูตติดต่อกับจีนครั้งแรกในกลาง  
ศตวรรษที่ 3 จีนเองที่ได้ส่งทูตมาฟูนันและยังได้มีการส่งทูตไปอินเดียเพื่อดูลาดเลาทาง  
การค้า

เมืองท่าค้าขายของฟูนันคือ เมืองออกแก้ว (Oc Eo) จากการขุดค้นทางโบราณ  
คดีพบว่าฟูนันมีการติดต่อค้าขายกับชาติต่างๆ คือ อาหรับ โรมัน อินเดีย

ราว ค.ศ. 550 พวกเขมรที่อยู่ใต้อำนาจของฟูนันได้มีกำลังเข้มแข็งขึ้นทำให้  
อาณาจักรฟูนันเสื่อมลง จนปี ค.ศ. 627 กษัตริย์เขมรชื่อ Isanvarman ยกทัพมาตีฟูนัน  
แพ้ เมืองขึ้นของฟูนันพากันตั้งตัวเป็นอิสระและตั้งแต่นั้นมาฟูนันก็ถูกเขมรกลืนชาติจน  
หมดอย่างไรก็ตามเขมรก็ได้รับเอาอารยธรรมต่างๆ มาจากฟูนัน

#### อาณาจักรเขมร (Khmer Kingdom)

จีนเรียกเขมรว่า เจนละ (Chen-la)<sup>6</sup> เป็นชนเชื้อสายเดียวกันพวกมอญอพยพ  
มาจากจีนเข้ามาอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง (บริเวณประเทศลาวในปัจจุบัน) และบริเวณ  
ตอนบนของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มตั้งถิ่นฐานราว 500 B.C. โดยมีศูนย์กลางอยู่ในลาว  
ปัจจุบัน ราว 6 B.C. ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของฟูนัน ได้เป็นผู้รับอารยธรรมอินเดียทั้งทาง  
ด้านวัฒนธรรมและศาสนาเพราะเคยอยู่ใต้การปกครองของฟูนันมาก่อนและสามารถแยก  
เป็นอิสระจากฟูนันได้ในราวปี ค.ศ. 550-555

อาณาจักรเขมรในยุคก่อนนครหลวง (Pre Angkor) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีและแก่งแย่งกันเป็นใหญ่รบฆ่าฟันกันเอง เขมรแยกเป็น 2 ส่วน คือเจนละบกและน้ำ เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจเสื่อมเพราะขาดการชลประทานและไม่สามารถควบคุมเส้นทางการค้า<sup>7</sup> จนกระทั่งปี ค.ศ.802 เขมรสามารถรวมตัวกันได้ใหม่โดยความช่วยเหลือของราชวงศ์ไศเลนทร์ (Sailendra) แก่เจ้าชายเขมรคือ ชัยวรมันที่ 2 (Jayavarman II) ในปี ค.ศ.819 พระองค์ก็ได้สร้างนครหลวง (Angkor) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักร ความเจริญของเขมรในสมัยนครหลวงเริ่มต้นจากคริสต์ศตวรรษที่ 9-12 อารยธรรมความเจริญของเขมรในช่วงนี้ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่ออาณาจักรไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำโขง<sup>8</sup>

เรื่องราวของอารยธรรมเขมรส่วนใหญ่เราได้จากกลุ่มสิ่งก่อสร้างของเมืองหลวงเขมรโบราณที่นครหลวง ใกล้เมืองเสียมเรียบ (Siemreap) ในประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ซึ่งจากสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เป็นตัวอย่งเราได้รู้รูปแบบการปกครองของอินเดียและการรับแนวความคิดของอินเดียที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างเด่นชัดที่สุด ลักษณะการก่อสร้างปราสาทราชวังของเขมรยึดรูปแบบจักรวาลในลัทธิพราหมณ์ของอินเดียเป็นหลักสร้างลดหลั่นเป็นชั้นยอดกลางของปราสาทคือเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้าคือพระศิวะ (Siva) พระวิษณุ (Vishnu) หรือพระพุทธรเจ้า ด้วยกลุ่มปราสาทต่างๆ และการสร้างกำแพงหินล้อมรอบ

จากการสร้างปราสาทราชวังในลักษณะนี้กษัตริย์จะอยู่ในฐานะสูงส่ง ซึ่งชัยวรมันที่ 2 เป็นผู้วางรากฐานไว้ คือ ระบบการปกครองแบบเทวราชา โดยเหตุที่พราหมณ์ได้เข้ามามีบทบาทในราชสำนักเขมรเป็นอันมากจึงเป็นเหตุให้มีการตั้งลัทธิเทวราชาขึ้น ลัทธิเทวราชาในเขมรในสมัยนี้ถือว่ากษัตริย์เป็นภาคหนึ่งของพระศิวะ อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของพระศิวะจะมาสิงสถิตในองค์พระมหากษัตริย์ได้โดยการทำพิธีทางศาสนาซึ่งพราหมณ์เท่านั้นที่จะกระทำได้ พิธีเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีราชาภิเษกนั่นเอง

กษัตริย์ในระบบเทวราชานี้มักนิยมสร้างศิวลึงค์ (Siva Lenga) บนเนินเขาเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะขึ้นไว้เคารพบูชาและศิวลึงค์ก็มีได้เป็นสัญลักษณ์เฉพาะพระศิวะเท่านั้นแต่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์กษัตริย์ผู้สร้างศิวลึงค์นั้นๆ ด้วย ในฐานะที่กษัตริย์คือภาคหนึ่งของพระศิวะ ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของอาณาจักรจะมีขึ้นได้หรือ

ไม่นั้น เชื่อกันว่าขึ้นอยู่กับการทำพิธีราชาภิเษก กษัตริย์ในระบบเทวราชานี้ มักประกาศตนว่าเป็นเจ้าแห่งจักรวาลและภายหลังที่กษัตริย์องค์นั้นๆ สวรรคตแล้ววิหารที่ทรงสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานศิวลึงค์ประจำรัชกาลก็จะกลายเป็นสถานที่สำหรับพระองค์ไปด้วย พระอังคารจะถูกนำมาประดิษฐานไว้ในวิหารนั้น กษัตริย์องค์ต่อๆ มาก็ต้องทำพิธีบวงสรวง วิญญาณของพระองค์ ลัทธิเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างลัทธิพราหมณ์กับลัทธิบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ อันเป็นลัทธิศิวลึงค์ของบางเอเชียอาคเนย์ได้เป็นอย่างดี

วิหารที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานศิวลึงค์นี้จะสร้างบนเนินเขา ถ้าไม่มีเนินเขาธรรมชาติกษัตริย์ก็จะสร้างเนินจำลองขึ้นแทน โดยถือว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรและจักรวาลเช่นเดียวกับเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาลตามคติพราหมณ์ ลัทธิการสร้างเทวสถานบนที่สูงๆ เช่นนี้ ความจริงเป็นประเพณีของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่โบราณก่อนที่จะรับอารยธรรมอินเดีย เมื่อรับลัทธิเทวราชาจากพราหมณ์ จึงเกิดความเชื่อถือเดิมมาผสมผสาน ทำให้มีการสร้างวิหารที่ประดิษฐานศิวลึงค์บนยอดเขาด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับประเพณีอินเดียอันเกิดเป็นประเพณีเฉพาะของตนขึ้นมา

นอกจากการรับนับถือลัทธิพราหมณ์มาผสมผสานก็ยังมี การรับเอาพุทธศาสนา มหายานเข้ามาโดยเทวกษัตริย์นั้นก็เป็พระโพธิสัตว์อีกภาคหนึ่ง<sup>9</sup> เป็นการเน้นให้เห็นถึงความเชื่อของเขมรในพิธีสถาปนา กษัตริย์ให้เป็นพระเจ้าไปโดยได้รับอิทธิพลเรื่อง การบูชาบรรพบุรุษของคนพื้นเมืองมากกว่าความเชื่อของอินเดียโดยทั่วๆ ไป

กษัตริย์จะมีผู้ช่วยในการบริหารราชการแผ่นดินโดยพวกปุโรหิตหรือพราหมณ์ ซึ่งสืบเชื้อสายตกทอดกันมา พวกพราหมณ์มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการทำให้กษัตริย์เป็นเทวราชาและเป็นผู้รอบรู้ระเบียบแบบแผนในราชสำนักและกฎหมาย

กษัตริย์เขมรมีความเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากพญานาคซึ่งเป็นเจ้าของพื้นแผ่นดินและเป็นเจ้าของผลิตผลของราษฎร ดังนั้นพระองค์ต้องรับผิดชอบในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินในการสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ให้เพียงพอใช้ตลอดระยะเวลาฤดูแล้งอันยาวนานซึ่งผลงานการสร้างอ่างเก็บน้ำของเขมรได้แสดงให้เห็นว่าเขมรมีความเจริญทางด้าน การชลประทานมากและทำให้อาณาจักรรุ่งเรืองขึ้นจนสามารถสร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โตได้

ผู้ปกครองเขมรในระยะแรกได้ดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดทำให้อำนาจการปกครองเสื่อมโดยพยายามเรียกเก็บบรรณาการในดินแดนที่ตนได้ชัยชนะ ส่วนผู้ปกครองของเขมรในระยะคริสตศตวรรษที่ 9 ได้ดำเนินนโยบายใหม่เพราะเห็นจากความผิดพลาดในอดีตโดยพยายามรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยการแต่งตั้งข้าราชการไปดูแลดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองทำให้อาณาจักรเขมรเป็นปึกแผ่นและส่งเสริมความเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชของกษัตริย์ นอกจากนั้นเขมรยังขยายจักรวรรดิไปทางตะวันตกออกโจมตีจามปาและทางตะวันตกโจมตีพวกมอญในตอนล่างของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและขยายอิทธิพลทางการค้าไปในคาบสมุทรหลายทำให้ชื่อเสียงของเขมรซึ่งอินเดียเรียกว่ากัมพูชา เป็นที่รู้จักดีในหมู่พ่อค้าต่างชาติ

**สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม** ความสามารถของเขมรที่สำคัญคือการสร้างสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเสียงและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน คือ

**นครวัด (Angkor Wat)** สร้างในสมัยสุริยวรมันที่ 2 (1113-1150) เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงมากได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของเขมร เขมรสมัยสุริยวรมันได้ขยายอาณาจักรไปอย่างกว้างขวาง คือรุกรานจามปาแต่ไม่ได้ชัยชนะ

มีอำนาจเหนืออาณาจักรทวารวดีของพวกมอญและมีอิทธิพลเหนือพวกไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีการจ้างทหารไทยช่วยในการก่อสร้างและช่วยในการรบขยายอาณาจักรพูนในสมัยรุ่งเรืองที่เคยจ้างทหารเขมรช่วยในการสงคราม

วิหารที่สถิตของพระวิษณุในปราสาทนครวัดแสดงให้เห็นความมีฝีมือชั้นเยี่ยมของผู้สร้างปราสาทนครวัดไม่ใช่เป็นเพียงตัวอย่างของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเขมรอันสวยงามเท่านั้นยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเจริญสูงสุดของศิลปการใช้หินก่อสร้างของเขมร

**ปราสาทบันทายศรี (Banteay Srei)** เป็นสถาปัตยกรรมที่งามเลิศอีกชิ้นหนึ่งซึ่งสร้างเสร็จในปี 968 เป็นผลงานของสตรี ๆ ในราชสำนักเขมร ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในราชการและได้ส่งเสริมการสร้างวิหารเพื่อศาสนา วิหารบันทายศรีจึงถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ป้อมเมืองของสตรี (Citadel of the Women)

นครธม (Angkor Thom) และปราสาทบายอน (Bayon) สร้างโดยชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman) ซึ่งนับถือพุทธศาสนาเถรวาท จุดประสงค์ในการสร้างนครธม เพื่อจะให้เป็นเมืองป้อมป้องกันการรุกรานจากภายนอก กำแพงนครธมก่อด้วยหินปูนใหญ่โต ตรงใจกลางเมืองนครธมนี้ ชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างวิหารทางพุทธศาสนาขนาดใหญ่ขึ้น เรียกว่าปราสาทบายอนมีขนาดใหญ่เป็นที่สองรองจากนครวัดประกอบด้วยหมู่ปราสาทใหญ่ไม่น้อยประมาณ 500 องค์ องค์กลางมีขนาดสูงสุดส่วนบนของปราสาททุกองค์จะแกะสลักเป็นพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อัมโลกเทศวรและเป็นรูปจำลองของชัยวรมันที่ 7 ด้วยเพราะชัยวรมันที่ 7 ทรงถือว่าพระองค์เป็นภาคหนึ่งของพระโพธิสัตว์

สภาพสังคมของเขมร มีการแบ่งชนชั้นอย่างชัดเจน แต่ไม่เท่าระบอบวรรณะของอินเดียบุคคลชั้นสูงของเขมร คือพวกพราหมณ์ และพวกขุนนาง นอกนั้นเป็นคนพื้นเมืองธรรมดาซึ่งทำการเกษตรกรรม และพวกทาสฐานะของสตรีได้รับการยกย่องในสังคม สตรีที่มีความรู้มีสิทธิเข้ารับราชการเป็นราชเลขานุการทำการค้า เป็นตุลาการ<sup>(10)</sup> และเป็นทหารรักษาการณ์ในพระบรมมหาราชวัง

ทางด้านกฎหมาย เขมรได้รับเอาคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ของพราหมณ์มาเป็นหลักในการตัดสินคดีต่าง ๆ มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทำหน้าที่ตุลาการและมีกษัตริย์เป็นผู้พิพากษาสูงสุด แต่ในการพิจารณาคดีต่าง ๆ นอกจากจะอาศัยคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์เป็นหลักแล้วยังยึดถือหลักปฏิบัติในประเพณีดั้งเดิมของเขมร เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินคดีด้วย การสืบสวนปรากฏว่ามีการพิสูจน์ด้วยการทรมานร่างกายผู้ต้องหาด้วยการ ดำน้ำ ลุยไฟ เป็นต้น

ทางด้านอักษรศาสตร์ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่แพร่หลายในราชสำนัก วรรณคดีที่สำคัญในยุคนี้คือ มหาकाพย์ต่าง ๆ ของอินเดีย เช่น รามายณะ และ มหาภารตะ ความเชื่อของเขมร ระหว่างคริสศตวรรษที่ 13 เขมรก็เสื่อมลง

1. เนื่องจากการประกาศตัวเป็นอิสระของพวกไทยทำให้เขมรต้องสูญเสียผู้ช่วยผู้นำอันสำคัญในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงศตวรรษที่ 15 ไทยก็โจมตีนครหลวงจนล่มลง

ทางอารยธรรมของอินเดียบ้าง แสดงให้เห็นว่าในระยะศตวรรษที่ 1 - 5 ในประเทศพม่า มีชุมชนใหญ่ 2 แห่งคือ ชุมชนของมอญทางใต้และชุมชนของพวกพยูทางเหนือ

หลักฐานการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียในภูมิภาคแถบนี้ คือชิ้นส่วนของจารึก เป็นภาษาบาลี อันเป็นหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด ที่บริเวณ















